

Místo a úloha velitele při předvídání

Gnoseologický základ procesu předvídání spočívá v leninské teorii odrazu. Marxisticko-leninská teorie poznání vychází z toho, že vědomí je vlastní schopnost odrazu objektivní reality. Odraz však nechápe jako pasivní odraz, ale jako složitý proces, v němž se maximálně uplatňuje aktivita subjektu. Specifičnost marxisticko-leninské teorie poznání spočívá v tom, že odraz zkoumá jako vzájemné působení subjektu a objektu. Základ předvídání spočívá právě ve složitosti procesu odrážení objektivní reality.

Aktivita subjektu se projevuje jak v procesu subjektivního zmocňování se objektivní reality, tak i v další fázi, ve vytváření si obrazu současné, ale i budoucí skutečnosti. Fakt, že subjekt fixuje v daném obrazu určité neproměnné veličiny dané skutečnosti, jakož i to, že činí součástí tohoto obrazu i ideální představu (model, projekt) budoucí skutečnosti, zakládá gnoseologické východisko marxisticko-leninského chápání místa a úlohy předvídání v systému poznávání objektivní reality.

Pochopení podstaty předvídání by nebylo úplné, pokud bychom opoměli, že subjekt realizující tento proces je vždy vědomým, prakticky jednajícím, ale i sociálně determinovaným činitelem. Tím můžeme vysvětlit, proč předvídání může mít buď objektivní základ v reálných předpovědích, nebo být vyjádřeno ve formě nereálných utopických představ či falešných prognóz.

Z toho vyplývá, že jednou z důležitých součástí předvídání je **cílevědomost**. Je to dáno mj. tím, že kladení cílů, vytyčování cílů a snaha po jejich naplnění tvoří součást procesu odrazu a je tudíž jistým obecným rysem poznávací a přetvářecí činnosti člověka, společenské třídy, organizace i celé společnosti.

Požadavek předvídání vývoje bojové situace je do značné míry závislý na cíle-

vědomé činnosti velitele (štábu), tedy na tom, jaké cíle si velitel klade, resp. jaké cíle má splnit. Velitel přijetím zámyslu nebo rozhodnutí zcela záměrně sleduje určitý cíl a tomuto cíli podřizuje veškerou činnost. Proto dříve než přijme zámysl, vydá rozhodnutí, ideálně si představuje, jak bude pravděpodobně probíhat bojová situace, tj. předvídá její průběh a vývoj. Platí ovšem, že cíl jakožto předvídání výsledku dané bojové činnosti je vlastně ideální představou účinku, kterého chceme činností vojsk dosáhnout.

Proces předvídání předpokládá uvědomění si složitosti **subjektu-objektového vztahu**. Vývoj ozbrojeného zápasu chápeme jako složitý subjektu-objektový proces. Jde vlastně o řešení složitého antagonismu mezi protikladnými subjekty. Předvídání je tudíž předvídáním vývoje tohoto vztahu.

Velitel si musí velice dobře uvědomit, jakou úlohu při řešení tohoto vztahu on sám hraje. Nepřítel vůči veliteli nevystupuje jen jako objekt, ale i jako subjekt a stejně tak je tomu i opačně. Závisí mnoho na schopnosti, zkušenosti, odborné připravenosti, na stupni uvědomělosti a z ní vyplývající schopnosti splnit bojový úkol za nejsložitějších okolností. Je uměním velitele předvídát, do jaké míry a v jakém rozsahu má nepřítel dispozice.

Velitel, který se opírá o znalost objektivních zákonů společenského vývoje, vychází i v předvídání z faktu, že rozhodujícím subjektivním činitelem jsou vždy lidové masy. Na vědomí a vůli vojáků, štábů a podřízených velitelů, na jejich schopnosti uvědomit si význam války a ozbrojeného zápasu závisí i realizace konkrétních záměrů velitele. Předvídát z tohoto hlediska znamená ujasnit si, zda si vojáci a všichni podřízení uvědomují svou úlohu a odpovědnost v plánované bojové činnosti, zda a jak jsou připraveni své

úkoly splnit. Čím uvědomělejší je v tomto směru činnost vojáků a všech podřízených, tím větší předpoklady má velitel pro splnění svěřeného úkolu. Proto je mimořádně důležité, aby velitel při před-

vidání vývoje bojové situace si ujasnil, nakolik vojáci pochopili objektivní situaci i subjektivní záměr velitele a nakolik energicky jsou připraveni tento záměr realizovat.

Zákony a kategorie materialistické dialektiky — teoretický a metodologický základ předvídání ve vojenství

Pro vymezení místa a úlohy zákonů a kategorií v systému vědeckého předvídání je nezbytně nutné vyjít z obecně teoretické a metodologické funkce kategoriálního aparátu vůbec.

Teoreticky vycházíme z toho, že kategorie jsou subjektivním odrazem objektivní skutečnosti a že nám umožňují hlouběji zachytit podstatu daného jevu. Metodologicky nám kategorie slouží zejména jako nástroj zkoumání jevů a umožňují všestrannější a úplnější poznání dané skutečnosti. Z hlediska poznání tvoří kategorie jeho stupínky, jeho uzlové body. Kategoriální aparát materialistické dialektiky nám proto umožňuje založit proces poznání a tedy i předvídání na důsledně vědeckém základě.

Velitel je schopen pravdivěji a všestranněji poznávat danou skutečnost a předvídat její vývoj teprve tehdy, disponuje-li bohatým pojmovým aparátem a ovládá-li širokou síť kategorií, která mu slouží jako základ a východisko poznávání a předvídání ve vojenství. Můžeme říci, že efekt předvídání je přímo úměrný rozsahu kategoriální vybavenosti, jíž velitel disponuje. Čím přesněji a všestranněji dokáže velitel zachytit danou skutečnost, tím pravdivější a objektivnější bude obsah předpovědi.

Velitel, který stojí trvale před úkolem předvídat vývoj bojové situace, musí znát, co je v bojové situaci obecné a co specifické, co nutné a nahodilé, jaké jsou možnosti vývoje bojové situace a za jakých podmínek se tyto možnosti přemění v žádanou skutečnost apod.

Nerespektování metodologického významu kategorií — zejména kategorií materialistické dialektiky — v procesu předvídání může vést ke ztrátě orientace ve složité bojové činnosti. To značně komplikuje proces vědeckého předvídání, znehodnocuje jeho výsledky a za určitých okolností má negativní vliv na realizaci záměrů v praxi.

Bylo by proto velkým omylem redukovat problém předvídání jen na gnoseologický pojmový aparát, nebo dokonce popírat význam vlivu kategorií na předvídání. Bezprostředně či zprostředkovaně z filosofického hlediska vstupují do tohoto aparátu v podstatě všechny základní

kategorie marxistické filosofie. Významné místo zaujímají v procesu předvídání kategorie materialistické dialektiky. Na význam některých se pokusím poukázat.

Jednou z významných forem souvislosti je **kauzalita**. Poznání kauzálních vztahů je předpokladem úspěšné orientace v bojové činnosti.

Předvídání musí být založené na vědeckém, tj. dialekticko-materialistickém pojetí determinismu. Velitel je při předvídání determinován celou řadou přírodních i sociálních faktorů (např. geografickým, biologickým, ekonomickým, politickým, morálním, psychologickým apod.). Objektivní charakter těchto faktorů vyžaduje od velitele, aby si jejich determinující vliv plně uvědomil a v celém procesu poznávání bojové činnosti a tudíž i při předvídání jejího vývoje tuto realitu respektoval.

Smysl a cíl poznávání kauzálních vztahů ve vojenství spočívá ve využívání takto poznávaných vztahů při řešení úkolů praktické bojové činnosti. Velitelé předvídají mimo jiné proto, aby připravili sebe, štáby i vojska na předpokládaný vývoj bojové situace.

Při předvídání vývoje bojové situace je nezbytně nutné, aby velitel (štáb) důkladně a všestranně zhodnotil všechny druhy kauzálních souvislostí, se kterými se může setkat. Zejména jde o to předvídat, jaké vnitřní kauzální vztahy a souvislosti budou ovlivňovat vývoj bojové situace a v jakém poměru jsou k vnějším kauzálním vztahům, jaký je vztah mezi nimi.

Ve stejné rovině stojí požadavek předvídat vývoj ostatních druhů kauzálních vztahů, jako např. nutných a nahodilých, podstatných a nepodstatných, hlavních a vedlejších apod. Teprve souhrn a důkladné posouzení o zobecnění všech těchto kauzálních vazeb umožňuje předvídat reálně vývoj bojové situace. Je naprosto samozřejmé, že musí jít o reálné a všestranné posouzení konkrétních kauzálních vazeb (vojenskopolitických, vojenskostrategických, operačně taktických, morálně vlních, psychologických apod.), nikoli tedy abstraktní.

Proces předvídání souvisí velmi úzce s kategoriemi **nutnosti a svobody**. Vychá-

zíme obecně z teze, že předvídání rozšiřuje sféru svobody a tudíž i rozsah volby rozhodování. Existence objektivní nutnosti daná např. zákonitostmi války a ozbrojeného zápasu nevylučuje svobodu volby rozhodování velitele, ale naopak ji rozšiřuje. Plně platí slova B. Engelse o tom, že: „Svoboda vůle neznámá nic jiného, než schopnost rozhodovat se se znalostí věcí. Čím svobodnější je tedy soud člověka o určitém předmětu, s tím větší nutností je určen obsah tohoto soudu; zatímco nejistota, založená na neznalosti, která volí zdánlivě libovolně mezi mnoha různými a rozpornými možnostmi rozhodnutí, dokazuje právě tím, že je nesvobodná, že je ovládána předmětem, který měla ovládnout.“ (Engels, B.: Anti-Dühring. Spisy, sv. 20, s. 126—127.)

Velitel, který nezná společenskou nutnost, danou zákonitostmi vedení boje, stává se objektivně jejím otrokem právě proto, že není s to uvést své jednání do souladu s touto nutností. Pro velitele, snad více než pro kohokoli jiného, platí že: „... jedině při deterministickém nazírání je možné přisné a správné hodnocení, a nikoli svalování všeho možného na svobodnou vůli.“ (Lenin, V.I.: Spisy, sv. 1, s. 169.) Chce-li velitel dosáhnout žádoucí objektivní předvídání vývoje ozbrojeného zápasu, musí jednat v souladu s poznatou nutností. Velitelé jsou schopni předvídat úspěšně pouze tehdy, respektují-li objektivní zákonitost a nutnost vlastní procesů vedení ozbrojeného zápasu jak v poznání, tak i v jednání.

Poznání nutnosti a zákonitosti znásobuje síly a schopnosti předvídat se znalostí věci a tím stále hlouběji ovládat složitost ozbrojeného zápasu. Význam osobnosti velitele, jeho vážnost a autorita jsou přímo úměrné jeho schopnosti předvídat vývoj bojové situace na základě poznání nutnosti.

Velitel ve své činnosti vychází z toho, že cílem předvídání je co nejhlubší proniknutí do **podstaty boje**, nebo alespoň maximálně se přiblížit této podstatě. Zůstat na povrchu jevů, pouze u jevové stránky bojové činnosti, či dokonce absolutizovat tuto jevovou stránku znamená podlehnout jednostrannému empirismu.

Vědecké předvídání je založeno na překonání jednostrannosti a těch úskalí, které s sebou empirismus nese. Musí využívat těch metod a prostředků, které umožňují co nejadekvátnější přiblížení podstaty zkoumaného jevu. Proto zapojuje ony prostředky racionálního poznání, které umožňují tento proces realizovat. Jde o takové prostředky a metody, jako je zobecnění, generalizace, typizace, celko-

vost, modelování, využívání kauzálních a statistických zákonitostí. Teprve na této úrovni může velitel racionálně předvídat a na základě znalosti vývojových a kauzálních zákonů odhalovat nutné souvislosti a vztahy, předpokládaný vývoj chování nepřítelů a nutnou reagenční svých vojsk.

Vědecké předvídání bojové činnosti je nesmírně závislé na **poznání a využívání objektivních zákonů a zákonitostí přírodních, společenských, i zákonů vývoje lidského myšlení**. Mezi nimi mají významné místo filozofické zákony, jakožto zákony nejobecnější povahy.

Předvídání vývoje bojové situace a zejména dlouhodobé vědecké předvídání vývoje vojenství je podmíněno hlubokou znalostí zákonů války a zákonů a zákonitostí ozbrojeného zápasu. Znalost těchto zákonů umožňuje myšlenkově projektovat jejich využití v budoucím vývoji vojenství či v ozbrojených střetnutích a na základě toho předvídat i možné výsledky vývoje bojové činnosti v závislosti na působení těchto zákonů. Poznání zákonitostí ozbrojeného zápasu je metodologickým nástrojem předvídání podstatných stránek vývoje ozbrojeného zápasu jako celku i jeho jednotlivých forem. Znalost zákonitostí ozbrojeného zápasu odráží stupeň poznání války a ozbrojeného zápasu v obecné rovině, současně je předpokladem předvídání dané konkrétní bojové situace.

Vědecké předvídání vývoje bojové situace je možné pouze v tom případě, jestliže velitelé a štáby odhalí a využijí výsledků působení těch zákonů, které umožňují předpovědět další bojové situace. Schopnost předvídat je ukazatelem vyspělosti velitelů a štábů.

Obecně platí, že chceme-li využívat zákonů války a vedení ozbrojeného zápasu, musíme je nejen poznat, ale i pochopit, za jakých podmínek působí. Známe-li podmínky působení zákonů, můžeme vyvinout úsilí k cílevědomému využívání těchto zákonů pro vědecké předvídání vývoje bojové činnosti. Zkušenosti z Velké vlastenecké války svědčí o tom, že znalost obecných zákonů a zákonitostí vývoje společnosti, jakož i zákonů války a ozbrojeného zápasu umožňovala veliteli a štábu nejen správně zhodnotit danou bojovou situaci, ale i správně předvídat její vývoj a na základě toho správně vytýčovat strategické, operační i taktické cíle.

Předvídání úzce souvisí s takovými kategoriemi jako je **možnost a skutečnost**. Proces vývoje je procesem přeměny možnosti ve skutečnost.

Předvídání ve vojenství je vlastně předvídáním jeho možného vývoje a před-

vídáním toho, do jaké míry a za jakých podmínek se může tato možnost přeměnit ve skutečnost.

V nejobecnější podobě na úrovni vojenskopolitických úvah můžeme hovořit o předvídání možnosti vzniku války v určité části světa či mezi zeměmi, mezi koalicemi. Stejně můžeme předvídání možnost ukončení válečného konfliktu co do času, prostoru i výsledku. Podobně můžeme uvažovat o možnosti udržení míru atd. V. I. Lenin se vysmíval těm teoretikům, kteří popírali úlohu možnosti zejména v souvislosti s hodnocením imperialistické války. V dopise I. F. Armandové napsal: „Je směšné popírat ‚možnost‘ přeměny imperialistické války ve válku národní.“ (Lenin, V. I.: Spisy, sv. 35, s. 234.)

Totéž plně platí na všech stupních vedení — strategickém, operačním i taktickém. Velitel předvídá možný vývoj bojové činnosti a jeho cílem je, aby tato možnost, kterou předvídá, se co nejvíce přiblížila skutečnosti. Protože skutečnost je praktickou a reálnou prověrkou správného předvídání možnosti, je realizací možnosti.

Velitel nikdy nestojí před problémem předvídání možnost vůbec, ale předvídání možný vývoj bojové situace. To ovšem znamená, že musí vzít v úvahu všechny možnosti a předvídání, která z těchto možností se nejvíce přibližuje skutečnosti, která možnost se jeví jako optimální.

Velitel v procesu předvídání vychází vždy z dané reálné situace. V případě, že strategická, operační či taktická iniciativa je na straně vlastní, jde o hledání možnosti, jak tuto iniciativu udržet. Celý proces předvídání je pak podřízen tomuto cíli. V opačném případě jde o to, zaměřit se ve svém předvídání na odhalení těch momentů, které způsobují, že iniciativa je na straně nepřítele, nalézt možnosti změny v poměru sil a odhalit ty faktory, které danou možnost dovolují přeměnit ve skutečnost.

Předvídání možnosti souvisí těsně se zákonem. Tato souvislost vyplývá z toho, že o vzniku možnosti můžeme velmi často hovořit pouze v jednotě s působením určitých zákonů a zákonitostí války a ozbrojeného zápasu. Proto např. znalost zákonů a zákonitostí války a ozbrojeného zá-

pasu je nezbytným předpokladem nejen znalosti možností vývoje ozbrojeného zápasu či bojové činnosti, ale i předvídání tohoto vývoje právě na základě působení těchto zákonů.

S kategorií možnosti úzce souvisí kategorie **pravděpodobnosti**. Každá možnost vzniká za určitých podmínek a za určitých podmínek se mění skutečnost. Stupeň intenzity podmínek, které působí k přeměně možnosti ve skutečnost, nazýváme pravděpodobnost. Stupeň intenzity nasazení prostředků průzkumu nepřítele zvyšuje míru pravděpodobnosti správné předpovědi jeho činnosti a snižuje míru možností překvapení z jeho strany. Z tohoto hlediska tvoří pravděpodobnost kvantitativní stránku možnosti.

Veliteli a štábu jde o to, co nejvýše zmožnit tuto kvantitativní stránku možnosti, tj. zvýšit maximálně pravděpodobnost vývoje bojové situace a co nejvíce ji přiblížit skutečnosti. To je možné pouze za situace, kdy bude moci srovnávat možnosti, které se mu naskytují či přicházejí v úvahu s cílem předvídání právě onu nejpravděpodobnější, která v porovnání s ostatními možnostmi má největší naději na realizaci.

Velitel v procesu vychází vždy z faktu, že každá možnost nese v sobě určitou míru pravděpodobnosti. Je-li určitý vývoj bojové situace možný, je současně i pravděpodobný a naopak. Analýza vztahu možnosti a pravděpodobnosti není z hlediska předvídání pro velitele věcí abstraktní úvahy, ale konkrétní, reálné činnosti. Velitel velmi dobře ví, že možnost, která v sobě obsahuje minimum pravděpodobnosti, se téměř mění v nemožnost a hraje z hlediska předvídání a i jeho konečného cíle — rozhodování, téměř zanedbatelnou úlohu. Naopak, navržení míry pravděpodobnosti nebo překročení hranice míry změn má za následek změnu ve skutečnost a nemůžeme tudíž o ní hovořit jako o pravděpodobnosti.

Pravděpodobnost v procesu předvídání velitele a štábu vystupuje tedy vždy jako určitá stránka či míra možnosti, jako stupeň či intenzita vývoje možnosti, jako určitá potence přeměny ve skutečnost, nikdy však ve formě skutečnosti.

Umění předvídání

Velitel při předvídání vývoje bojové situace nezbytně tedy vychází z respektování základních teoretických a metodologických principů. Respektovat tyto prin-

cipy znamená pochopit, že při předvídání je nutné vzít v úvahu tyto skutečnosti:

1. Ozbrojený zápas je střetnutí dvou antagonistických subjektů, jejichž cílem

je zničit či vyřadit nepřítele z bojové činnosti. Proto platí, že nepřítel se bude snažit všemi silami znemožnit splnění úkolu a bude soustavně narušovat veškerou naši činnost. To značně ovlivní množství a kvalitu informací, které slouží jako nezbytný podklad pro předvídání. I tuto činnost je nutné předvídat.

2. Při předvídání je nutné vyvarovat se ukvapenosti, která vede k jednostrannosti při hodnocení situace a přijímání závěrů. Proto je nezbytné analyzovat všechny souvislosti, charakteristické pro bojovou činnost vůbec a pro danou konkrétní bojovou činnost zvláště. Zejména jde o předvídání pravděpodobného chování nepřítele a tomu odpovídající činnosti vlastních vojsk. Požadavek rychlosti a operativnosti, vyvolaný zejména řadou nečekaných změn ve vývoji bojové situace, by v žádném případě neměl vyústit v ukvapenost. Předvídání a ukvapenost se vzájemně vylučují. Předvídání a smélost, odvahy, ale i rozvaha se předpokládají.

3. Předvídání má vždy pravděpodobnostní charakter. Předvídání v boji tudíž nemůže dát odpověď na otázku, jaký bude přesný vývoj situace, ale musí dát odpověď na otázku, jaký bude možný a pravděpodobný vývoj bojové činnosti. Pravděpodobnost je tím větší, čím více je opřena o znalost všech souvislostí a změn, které mohou v příštích fázích bojové činnosti nastat. Pravděpodobnostní charakter předvídání nejen nevylučuje, ale naopak předpokládá možnost různých variant vývoje boje a tudíž klade požadavek připravenosti na jejich řešení.

4. Předvídání je ve své podstatě činností cílevědomou. Cílem předvídání je vytvoření všech nezbytných předpokladů pro přijetí správného rozhodnutí. Získání co největšího množství podkladů pro předvídání zvyšuje míru jeho pravděpodobnosti a tím i míru správnosti a přesnosti rozhodnutí. Nedostatek informací samozřejmě ztěžuje jak proces předvídání, tak i rozhodování; v žádném případě však úlohu a význam předvídání, naopak, tím větší váhu a odpovědnost na ně klade. Velitel se při přijímání rozhodnutí může opírat o své bojové zkušenosti, zčásti může spoléhat i na intuici, ale především musí vycházet ze schopnosti předvídat na důsledně vědeckém základě.

Schopnost předvídat tedy patří mezi základní požadavky na velitele všech stupňů velení a všech druhů vojsk a služeb. Tento požadavek je konec konců zakotven v řádech a předpisech. Vychází ze

základního předpokladu, že umět velet znamená umět se rozhodovat se znalostí věci. Avšak rozhodovat se znalostí věci nemůže velitel jen na základě danosti, tj. fakt, které má momentálně k dispozici, ale zejména na základě umění předvídat vývoj událostí, tj. předpokládat změnu a vývoj daných fakt, předvídat, jak se nutnost změny postupně v nenutnost a jak a za jakých podmínek vznikne nová nutnost. Jde o to, předvídat co možná nepřesněji vývoj bojové situace, tedy budoucí stav.

Je zcela pochopitelné, že požadavky na předvídání jsou poněkud rozdílné na tom či onom stupni velení. Jiné požadavky jsou kladeny na velitele na taktickém stupni velení, poněkud jiné na operačním či strategickém stupni.

Taktický stupeň se vyznačuje krátkodobostí předvídání vývoje bojové situace, zato je velmi náročný na konkrétnost, pružnost a relativně vysokou přesnost. Velitel na taktickém stupni musí proces předvídání podřídit uvedeným požadavkům. Předvídání je pro něho nepřetržitý proces, nezbytná součást trvalosti, soustavnosti a nepřetržitosti velení.

Velitel a štáb na operačním stupni velení v procesu předvídání vývoje operace nutně spojují pružnost a manévrovost s operativností. Počítají s možným vývojem boje v hrubších rysech a s větší perspektivností, než na taktickém stupni. Předvídání na operačním stupni velení předpokládá tudíž schopnost vyššího stupně zobecnění a generalizace, založené na věcné analýze poměru sil.

Předvídání na úrovni strategického velení se vyznačuje vedle operativnosti zejména perspektivností, tím ale současně relativní dlouhodobostí a obecností. Klade mimořádně náročné požadavky na hloubkou analýzu širokých souvislostí vojenskostrategické, morálně politické a ekonomické povahy, jejich zobecnění a vyvození závěrů pro možný vývoj situace na frontě či na frontách.

Marxismus-leninismus tedy předpokládá, že teoretickým a metodologickým základem předvídání ve vojenství je hloubká znalost složitých vztahů a souvislostí ozbrojeného zápasu, znalost vývojových tendencí ozbrojeného zápasu a pochopení třídní determinace války vůbec. Zejména znalost zákonů ozbrojeného zápasu a schopnost jejich tvůrčího využití při vedení boje je nesmírně důležitým předpokladem skutečně vědeckého předvídání velitele a štábu na všech stupních velení.